

מרן הרב א"י הכהן קוק זצ"ל

"מופלא סמוך לאיש" בנדרים תרומה וברכות התורה*

הקדמה למכתב מרן הרב זצ"ל

הרב אברהם יהושע זצ"ל מקהילת פאקראי כתב בעיטור סופרים: "שאלה גדולה עוררתי במסיבת מופלגים ואין פותר, קטן שנעשה בן י"ג שנים בערב יתחייב לומר ברכת התורה, שאינו יוצא במה שבירך בקטנותו, ואני יעצתי כיון דמופלא סמוך לאיש נדרו מהני הרי דדבורו מהני כגדול, ויש לומר שגם בקידוש לאחר שיגדול שנסתפק ה"משנה למלך", וה"רביד זהב" כתב בשם הגר"א שאינו כלום, היינו דוקא קודם שהוא "מופלא סמוך לאיש", אבל אח"כ יש לומר כקידושין: "משום דשויה אכו"ע כהקדש – מהני".

והנה הרב הגאבד"ק בוטען השיג במכתב למרן הרב זצ"ל שאין סברת "מופלא סמוך לאיש" רק בנדרים ולא שייך לשאר דינים התלויים בפה. מובאת כאן האגרת שענהו הרב זצ"ל.

לכבוד

ידידי הרב הגאבד"ק בוטען שליט"א

השגתו על בעל מאמר "ברכת אברהם" בעיטור סופרים ב' דלא שייך "מופלא סמוך לאיש" בשאר ענינים חוץ מנדרים, לכאורה דברי מר שי' ברורים², אמנם יש לתקן הדברים מצד אחר על פי דברי "מגן אברהם"³ בחיוב ברכת התורה לנשים אע"פ שאינן חייבות בת"ת, מכל מקום חיוב פשוט הוא לדעת את המעשה אשר יעשו בדברים שחייבים בהם, על כן יכולים לברך ברכת התורה ונקראו חייבים בברכת התורה, הכי נמי יש לומר כיוון ש"מופלא סמוך לאיש" יש עליו דין נדרים, א"כ חייב הוא בזה, עד שרב הונא⁴ סבירא ליה דלוקה אפילו בקטנותו. ועל כל פנים

* קטע ממכתב ששלח מרן הרב זצ"ל לרב הגאבד"ק בוטען. האגרת התקבלה מהרב יהודה עמיחי בתוספת הערותיו להבהרת הדברים.

2. כפי שפסק הרמב"ם הל' נדרים פ"א ה"ד: "ודבר זה מדברי תורה שהמופלא סמוך לאיש – הקדשו הקדש ונדריו חלים", משמע שרק לענין נדרים והקדש אמרינן דין זה, ולא כפי שכתב הכותב שמהני לענין ברכות התורה.

3. מג"א או"ח סי' מ"ז ס"ק י"ד, ועיין בביאור הגר"א שכתב: "דכריהם דחויים מכמה פנים". ובברכ"י שם אות ז' גם כן הקשה על המג"א.

4. נדה מ"ז ע"א: "אמר רב הונא: הקדיש (תוך הזמן תינוק היודע להפליא) ואכל (את הקדשו) לוקה (אע"ג דבמילתא אחריתי לאו בר עונשין הוא)".

לפי מה דפסק הרמב"ם (בפ"א דנדרים ה"ד) כרב כהנא וקרבי יוחנן וריש לקיש דאינו לוקה וכמו שכתב ה"משנה למלך" שם, מכל מקום שמעין דאיסורא רמיא עליה מחדוש שחדשה תורה, א"כ מחוייב הוא גם כן בתלמוד תורה דפרשת נדרים, וממילא יכול לברך ומקרי מחוייב בברכות התורה.

אמנם לפי זה לא יתכן ברכתו לכאורה כ"א כשילמוד איזה ענין בנדרים, אבל לעניות דעתי הא ליתא. דמצד דינא דאורייתא אין הברכה סמוכה לפעולה כדין ברכות דרבנן⁵, וזה נלע"ד ברור והראי' ולא בעינן שנה על אתר כשמברך ברכות התורה ממש, כדהתוס' בפ"ק דברכות⁶. ולענ"ד עיקר החיוב הוא ההודאה על נתינת התורה וחיוב לימודה לנו, ואולי ענינה הוא כקריאת שמע ותפילה שחיובה בכל יום לתת להשי"ת שבח והודיה על חמדה גנוזה שנתן לנו, ולפי זה יש לומר דאפילו לפ"מ דס"ל ברה"ת דאורייתא מכל מקום איסור הלימוד קודם ברכות התורה זה אינו כי אם דרבנן. כי מן התורה כשיעבור עליו יום אחד שלא יודה על התורה ביטל מצות עשה, כמו אם עבר יום אחד בלא תפילין (ותפילה לדברי הרמב"ם⁷) וקריאת שמע וכיו"ב, אם כן כיון שיש עליו חיוב תלמוד תורה על כל פנים מצד חובת המעשה בענין אחד, שייך עליו חיוב ברכה"ת דאורייתא, ומה שצריך שילמוד ג"כ הוא רק מדה דרבנן⁸ שקבעו: "ברכות – עובר לעשייתן", ופשיטא דבזה יוצא כל מה שילמוד, דעל פי דבריהם דא ודא אחת היא, לכוה"פ כשהגיע לכלל חינוך, (ומ"מ מדברי הרמב"ן בספה"מ⁹ מוכרח דלפניהם ממש מה"ת, ומכל מקום "עובר לעשייתן" – פשוט ולא בעינן).

וקצת יש להמליץ על הרב בעל המאמר הנ"ל על פי דברי התוס' (נדה מ"ז ע"ב ד"ה אי אמרת בשלמא מופלא סמוך לאיש דאורייתא) שכתב:

"וא"ת אדפריך מרבי יוסי¹¹ לסיועי מדרבי יהודה דאמר אין תרומתו תרומה, אלמלא סבר ד"מופלא הסמוך לאיש" – דרבנן, ולכך לא מתקן

5. פסחים ז' ע"ב, רש"י ברכות ט"ו ע"ב: "דאמור רבנן כל המצות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן".
6. ברכות י"א ע"ב ד"ה שכבר נפטר.
7. יסוד זה כתב מרן באורח משפט סי' י"א: "בענין ברכת התורה נלע"ד שלא נקבעה ברכה זאת על עצם עסק הפרטי שרוצה לעסוק כעת בתורה, כי אם נקבעה על כלל הטובה הגדולה שהאיר השי"ת מחשכנו באור התורה, ומ"ד דהיא מה"ת: מחוייבים מן התורה להודות לפניו בכל יום על זה".
8. וב"עולת ראיה" עמ' נ"ט: "הצווי האלהי עומד הוא ביחש לקשרנו עם התורה למעלה מגרר של למוד והבנה בעלמא, שיש דוגמא להם בכל ידיעה של איזה מין חכמה בעולם, אבל הצווי הזה בא מצד החיים האמיתיים, שהם הם הנם עצמותה של תורה, ושבעסק שאנו מתעסקים בדברי תורה הרי יש לנו קשר עם המקוריות של החיים שזהו ענין נעלה יותר מכל ערך של תלמוד...".
9. ועיין עוד בחדושי הגר"ז על הרמב"ם ברכות פ"א הט"ז בשם הגר"ח.
8. רמב"ם ספה"מ צ"מ ע"ה והשגות הרמב"ן ונו"כ שם.
9. עיין ב"י סי' מ"ז ובשו"ע כתב שהנכון לא להפסיק בין ברכת התורה ללימוד ולכך נוהגים לומר ברכת כהנים סמוך לברכות התורה.
10. השמטות הרמב"ם למ"ע מצוה ט"ו.
11. רבי יוסי ורבי יהודה נחלקו בברייתא: דלר' יוסי, משעה שהגיע לעונת נדרים – תרומתו תרומה למרות שס"ל תרומה בזה"ז דאורייתא, ואילו ר' יהודה ס"ל דאין תרומתו תרומה עד שיגדיל.

טבל דאורייתא. וי"ל דר' יהודה נמי אית ליה ד"מופלא סמוך לאיש" – דאורייתא, ולהקל ולתקן טבל – לא איתרבי להיות כגדול".
 אם כן לדעת רבי יהודה ענין תרומה חלוק מענין נדרים. אם כן איך אתרבי לרבי יוסי? ומזה יש ליתן סמך שכיון שלמדנו מנדרים שישנם בחיוב דבור אם יודעים ענינו, יש לומר דהה"נ כל הדברים הנתלים באמירה מתחייבים אם יודעים הענין. אבל מדברי הרמב"ם¹² (בפ"ד מהל' תרומות ה"ה) שענין תרומה ג"כ מחלקי הנדרים היא, וכיון שנתרבו לנדרים נתרבו לכל הדומה לזה, ולא לעניני דבור אחרים, ועי' תוס' גיטיין¹³ (דף ס"ה ע"א ד"ה ופרו).

ולענ"ד להסביר הדברים:

דלא מצינו "מופלא סמוך לאיש" כי אם בנדרים, משום דחיובי התורה כולם אינם תלויים בדעת האדם שיחייב עצמו בהם, כ"א – גזירת מלך. וגבול נתן השי"ת שלא יהיו חלים חוקי התורה כי אם על הגדולים, כשמגיעים לפרק שרוב בני אדם נשלמים בדעתם. משא"כ נדרים שאין חיוב הפרטי מצד גזירת המלך ב"ה, אבל החיוב הוא שיוכל האדם מדעתו לחייב עצמו. וכיון שזה ה"מופלא" יש לו דעת, חידשה תורה שיוכל לחייב עצמו.

ומזה נוכל לדון לכל דבר שתלוי במה שמחייב האדם עצמו ברצונו על-פי התורה על פי דבורו. והנה בתרומה מצינו ב' ענינים, עיקר חיוב התרומות היא מצוה חיובית שאינה תלויה בהתחייבות האדם בה, ועל זה לא שייך לדון דין "מופלא סמוך לאיש". אבל ההתייחדות שזאת התבואה תהיה תרומה זהו התחייבות האדם, ובוה שייך לדון דין "מופלא סמוך לאיש", ופליגי ר' יוסי ור' יהודה אם ראוי לדון כיון שיש בה חלק התלוי בהתחייבות שיוכל על ידי זה לגלגל עליו כל המצוה, אם לאו.

ובפלוגתא דר' יוסי ורבי יהודה יש לומר עוד, דתליא אם מצות הפרשת תרומה ונתניה – שתי מצות הן, כדהרמב"ן בספר המצות, או מצוה אחת כדעת הרמב"ם¹⁴. ויתבאר על פי מה שראיתי דבר נכון בספר "מלבושי יו"ט" חלק שני¹⁵ להגאון המנוח שהיה אבדק"ק מיר ליישב קושיית ה"פרשת דרכים"¹⁶ בסוגיא דיומא (פרק ייהכ"פ) בטבל ותרומה¹⁷: למה לא יפרישו תרומה, ויבטלו בידיים! וכתב: כיון שאי

12. וי"ל הרמב"ם: "קטן שהגיע לעונת נדרים אעפ"י שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול אם תרם – תרומתו תרומה, ואפילו בתרומה של תורה, הואיל ונדריהן והקדשן קיימין מן התורה כמו שבארנו בנדרים".

13. דמשמע שדין "מופלא סמוך לאיש" שייך גם בענין פדיון וחלול מעשרות ולא דוקא הקדשה כנדרים.

14. השמטות הרמב"ם במ"ע לרמב"ן מ"ע ט' ומגילת אסתר שם.

15. קונטרס חובת הקרקע.

16. דרך החיים דרוש שש עשרה.

17. הגמ' ביומא פ"ג ע"א מביאה מחלוקת תנאים האם עדיף להאכיל את החולה תרומה או טבל: "דתניא: מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה. בן תימא אומר: תרומה ולא טבל". והסביר רבה: "היכא דאפשר בחולין כולי עלמא לא פליגי דמתקנינן ליה ומספינן ליה. כו פליגי בדלא אפשר בחולין. מר סבר טבל חמור, ומר סבר תרומה חמורה (מהטבל). ה"פרשת דרכים" מקשה על הגמרא: ויבטלה בידיים, ואם כן יהא רק אסור מדרבנן ולא יאכילו תרומה החמורה.

אפשר שיבא לכלל נתינה לכהן אינו תרומה כלל, ודימה לאנס בא כנגדו. ויש לומר ביאור הדברים:

דבעינן שיהא ראוי לנתינה איך שיהיה, אם נאמר שהם ב' מצוות: הפרשה ונתינה, או חלק מחלקי המצוה, אבל על כל פנים, אין ההפרשה חלה כ"א בראוי לנתינה, וכל שאינו ראוי לנתינה - נתינה מעכבת בו. ועל פי זה נדון גם אנו¹⁸:

אם נאמר שההפרשה היא רק מצוה אחת וממילא נכללת בה הנתינה, א"כ דמי ממש לנדירים והקדש שקיום הדבר הוא גמר חיוב לקבל על עצמו בדיבורו, וכיון שיכול לחייב עצמו ממילא חל עליו חיוב ההשלמה, משא"כ אם ב' מצוות הן אין הנתינה נגררת כלל אחר ההפרשה ויש לומר שאינו מחויב בנתינה, א"כ י"ל כשם שאינו ראוי לחיוב נתינה אינו ראוי לחיוב הפרשה, אבל כל זה אין שייך כ"א במה שמחייב עצמו ולא בשאר דיבורים.

18. בביאור דעת ר' יוסי ור' יהודה לשיטת התוס' דנדה שהובא לעיל.